

Et nyt ”gammelt” orgel. Orglet i Fredens Kirke

af Peter Thorsen

I slutningen af 1800-tallet var der stor mangel på kirker i de københavnske brokvarterer. Derfor tog Københavns Kirkefond initiativet til at købe 2 berygtede forlystelsesetablissementer på hhv. Vesterbro og Østerbro.

I år 1900 blev Fredens Kirke i Ryesgade på Østerbro i København indviet som midlertidig kirke, mens Nazaret Kirke blev bygget færdig. Kirken blev indrettet i en bygning, der tidligere havde huset ”Sortedamslund”, et ”såkaldt forlystelsessted af allerlaveste art”. Hvor der før blev danset, blev der nu sunget salmer, og på forhøjningen, hvor orkestret før havde spillet til dans, blev kirkens alterparti indrettet. Samtidig blev kirkens første orgel – et 5-stemmers mekanisk sløjfeladeorgel bygget af orgelbygger Starup – taget i brug. Orglet havde følgende disposition:

Bordun 16’
Principal 8’
Viola di gamba 8’
Tværfløjte 8’
Oktav 4’
Klokkespil

Allerede i 1905 blev orglet udvidet med endnu et manual med 4 stemmer samt et anhangspedal, stadig mekanisk:

Gedakt 8’
Fugara 8’
Fløjte 4’
Obo 8’

I 1925 bliver orglet udvidet med 3 stemmer, denne gang på pneumatisk keglelader:

Voce celeste 8’ i 2. manual
Aeoline 8’ i 2. manual
Subbas 16’ i pedalet

I 1930 byggedes et helt nyt pneumatisk taskeladeorgel på 22 stemmer. De gamle stemmer blev flyttet med over i det nye orgel, mens det gamle minus facade og piber blev købt tilbage af Starup for 900,00 kr. Det blev senere (1934) solgt til Unitarernes hus, hvor det stadig findes relativt intakt.

Det nye instrument, der kostede 11.391,00 kr., fik følgende disposition:

Manual I

Bordone 16’ *
Principale 8’ *
Viola di gamba 8’ *
Flauto ottaviente 8’ *
Flauto a cannuccia 4’
Ottava 4’ *
Ottavina 2’
Mixtura III
Campanelli g – g”

Manual II (svelleværk)

Bordone 8’ **
Quintatenente 8’
Fugara 8’ **
Aeolina 8’ ***
Voce celeste 8’ ***

Fredens Kirke set fra Rymsgade. Tårnets lighed med rådhusårnet i København er ikke tilfældig. Tårnet er tegnet af Martin Nyrop og indviet i 1906 – få år efter Københavns Rådhus.

Flauto coperco 4' **
Flautino 2'
Sesquialtera II
Oboe 8' **
Regale 4'

Pedal

Subbasso 16' ***
Basso 16' (transmission fra I)
Violoncello 8'
Fagotto 16'
1 vakant vindlade til Principale 8'

Klokkespil*, 1 frikombination, tutti, generalcrescendo, automatisk pedalomstilling, 4 manual- og 2 pedal-koblere, rørværksafstillere (enkeltvis og samlet). Afstilller for sub- og superkoblere.

* 1900, ** 1905, *** 1925, øvrige 1930.

I 1953 blev der indhentet tilbud – igen fra Starup – på et mekanisk 23-stemmers orgel og på en elektrificering af det gamle. Enden på det hele blev, at Troels Krohn – helt i tidens stil – omdisponerede og omintonerede instrumentet temmelig hårdhændet. Klangen blev forsøgt gjort barokpræget, sub- og superkoblinger blev fjernet, campanellien blev gemt væk på kirkeloftet og klokkespillet forsvandt sporløst. Den nye disposition blev:

Hovedværk

Principal 8'
Gedakt 8'
Oktav 4'
Rørfløjte 4'
Quint 2 2/3'
Oktav 2'
Mixtur IV-VI
Dulcian 16'

Svelleværk

Rørfløjte 8'
Quintatön 8'

Principal 4'
Nathorn 4'
Blokfløjte 2'
Oktav 1'
Sesquialter II
Scharff III
Krumhorn 8'
Regal 4'

Pedal

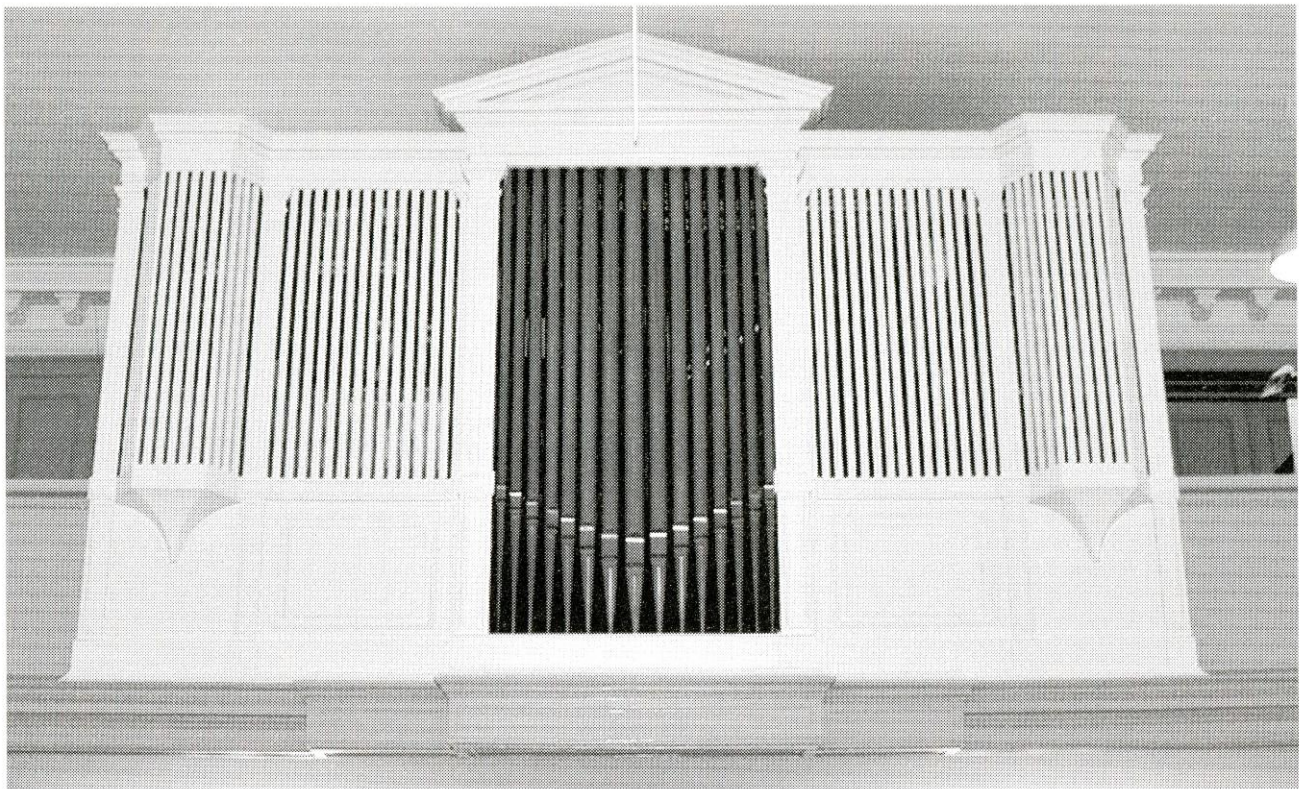
Subbas 16'
Gedaktbas 8' (Transmission fra I)
Oktavbas 8'
Gedaktpommer 4'
Fagot 16'

2 pedalkoblinger og 1 manualkobling.

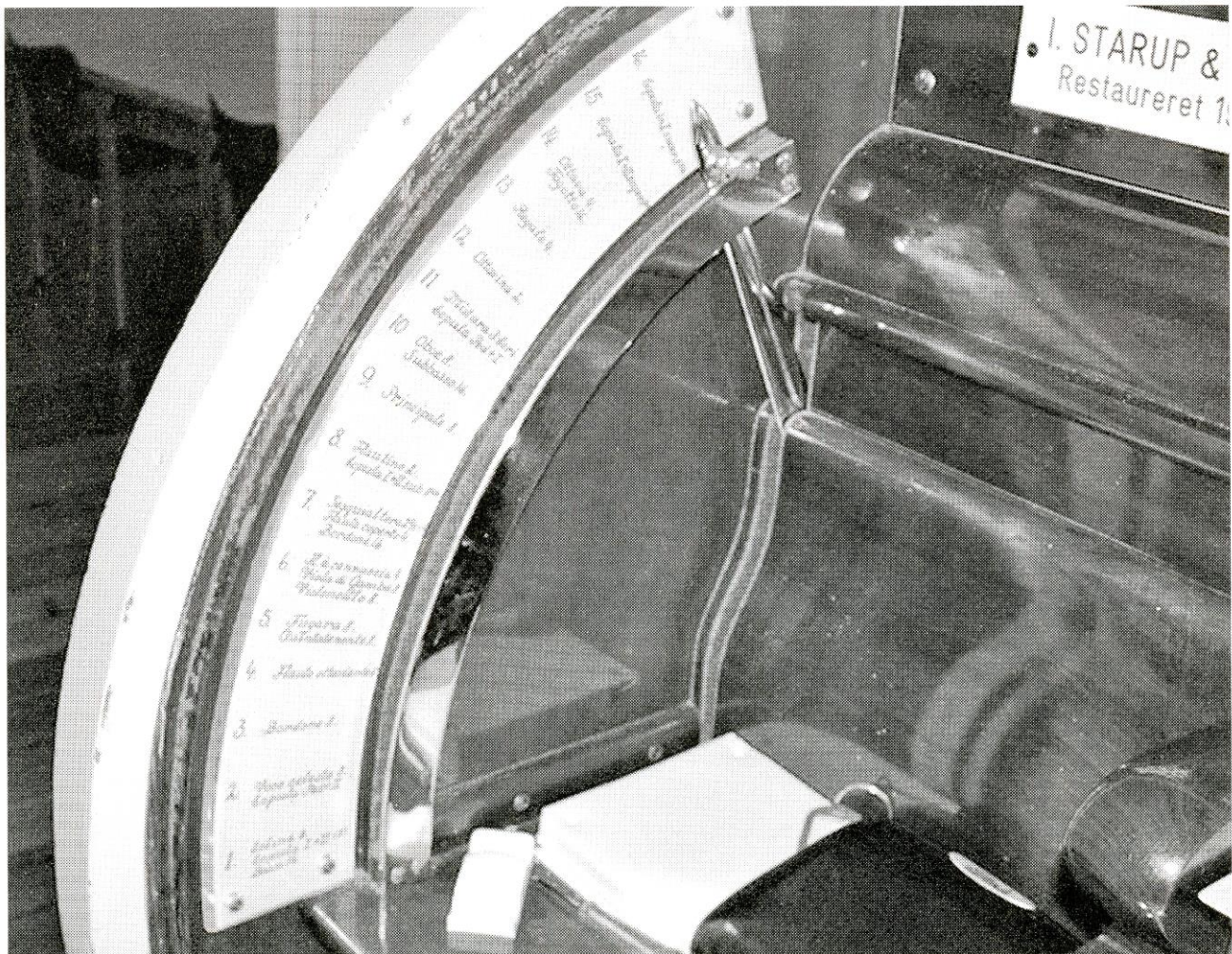
I slutningen af 70'erne var de nu snart 50-årige tasker ved at være slidt op. Hylere og stumme toner var dagligdags begivenheder. Et nyt orgel kunne ikke komme på tale; på et tidspunkt var kirken nedlægningstruet, men i 1979 indhentedes et tilbud fra I. Starup & Søn på en gennemgribende teknisk restaurering, som straks blev godkendt af de respektive myndigheder.

I 1980 blev undertegnede konstitueret som organist og overtog en orgelsag, der efter min mening slet ikke var omfattende nok. Jeg havde gerne set enten et helt nyt orgel eller en omdisponering i retning af 1930-orglet; men på det tidspunkt turde vi ikke stoppe orgelsagen og begynde forfra.

I foråret 1982 var pengene så endelig til stede. De godt 2000 membraner blev udskiftet, orglet blev rensset, stemmerne efterintoneret, mixturen dæmpet til 3 kor, sub- og superkoblerne genetableret, campanelli'en blev hentet ned fra kirkeloftet og et nyt klokkespil blev isat. Teknisk fungerede orglet nu upåklageligt i en årrække, om end det klangligt hverken var

Orgelfacaden. Ved ombygningen i 2005 blev et senere tilføjet panel mod loftet fjernet. Dette har forbedret såvel klang som udseende. Den oprindelige facades bredde anes på konsollen under orglet.

Generalcrescendoens position kan aflæses på den originale håndskrevne seddel fra 1930.

Spillebordet. Blankpoleret cubamahogni, elfenben og ibenholt. Der var klasse over datidens spilleborde.

det ene eller det andet. ”Barokiseringen” i 1955 var langt fra lykkedes.

I 1998 søsatte vi en ny orgelsag foranlediget af organist Knud-Erik Kengen fra Gladsaxe Kirke, der efter en koncert udbrød: ”Hvorfor får du ikke gjort noget ved det her orgel? Det kunne komme til at lyde rigtig godt!” Formålet var denne gang at få instrumentet ført nøjagtigt tilbage til den oprindelige klang. Ved ombygningen i 1955 havde Krohn genbrugt mange af de oprindelige piber – om end i kraftigt omintoneret stand; kernestik var fjernet, piberne var flyttet

rundt i bundter og enkeltvis.

Omintoneringen var så ”kraftig”, at det ikke var praktisk muligt at genbruge flere af de gamle stemmer, men mensuren kunne måles og bruges til det videre arbejde. Arbejdet blev overladt til Gunnar Fabricius Hustedes Orgelbyggeri, og vi enedes om, så vidt muligt, at genbruge ældre autentisk pibemateriale enten fra nedtagninger eller fra DDO’s magasiner. Kun en enkelt stemme kunne ikke findes. Den måtte fremstilles på ny. Dispositionen blev herefter (igen):

Hovedværk

Bordone 16'	C – h ⁰ : Skanderup Kirke, Starup 1909 c ¹ – a ³ : Gammel Starup-stemme fra?
Principale 8'	C – G: originale zinkpiber (1900) A - h ⁰ : originale facadepiber (1900) c ¹ – a ³ : Elimforsamlingen København, Knud Olsen slutn. 1800-tallet
Viola di Gamba 8'	C – H: Metodistkirken Vejle, Frobenius 1919 c ⁰ – h ⁰ : piber fra Starups konkursbo c ¹ – f ³ : Starupstemme? fra?
Flauto ottaviente 8'	C - H: DDO's magasin Schackenborg. Oprindelse ukendt. c ⁰ - a ³ : Garnisons Kirke, Fløjte 4', III manual, Starup 1923
Ottava 4'	Garnisons Kirke, Oktav 4', II manual, Starup 1923
Flauto à Cannuccia 4'	C – a ² : original stemme (1930) b ² – a ³ : ældre konisk stemme
Ottavina 2'	2' fra Quartian, Beldringe Kirke, Starup 1935
Mistura 3 Chori 2'	Delvis Garnisonskirken, delvis Elimforsamlingen, delvis Hustedes lager

Svelleværk

Bordone 8'	C – H: oprindelige piber (1905) c ⁰ – f ³ : Elim Forsamlingen
Fugara 8'	C – H: nye piber fra Stinkens, Holland c ⁰ - f ³ : gamle Staruppiber fra Svend Erling Nielsen
Eolina 8'	Svag Salicional 8' fra Beldringe
Voce Celeste 8'	Fra c ⁰ : Beldringe
Quintatenente 8'	Oprindelig stemme (1930), dog rykket 3 HT af Krohn (1955)
Flauto Coperco 4'	C – c ³ : A.H. Busch & Sønner, Borup Sj. 1895 cs ³ – a ³ : fra Hustedes lager
Flautino 2'	C – f ² : Flageolet 4' fra Beldringe fs ² – a ³ : fra Hustedes lager
Sesquialtera 2 2/3' - 1 3/5'	C – g ³ : 2 2/3' fra Quartian, Beldringe Ds – a ³ : 1 3/5' småpiber fra Hustedes lager
Oboe 8'	Ny stemme efter opmåling af Obo 8', II manual, Sct. Matthæus Kirke, Kbh, Starup 1927 (oprindelig III manual)
Regale 4'	Oprindelig stemme (1930) lydbægre, dog delvis afkortet til halv længde af Krohn. Lydbægrene nu forlænget til oprindelig længde

Pedal

Subbasso 16'	Oprindelig stemme (1925)
Basso 16'	Transmission fra Hv. Bordone 16'
Principale 8'	Facadepiber fra Beldringe

Violoncello 8'	Fjelstrup Kirke, Marcussen 1881, hentet fra DOM's magasin i Schackenborg.
Fagotto 16'	Original stemme (1930)
Campanelli Klokkespil	g ⁰ – g ² : originale rørklokker (spilles fra hovedværket) Laukhuff 1982 (elektrisk)

Koblinger:

P + I*, P + II*. I + II*, Super 8va i I, Super 8va I + II, Sub 8va I + II

* både som trin og registre.

Afstiller for P + I, P + II, I + II, sub- og superkoblinger, Fagotto 16', Oboe 8', Regale 4'; afstiller for rørværk samlet.

1 frikombination, Automatisk pedalomveksling I og II. Generalcrescendo. Tutti.

Efter ombygningen har der kun været positive tilkendegivelser fra menigheden; ligesom fornøjelsen ved at spille på et klangligt "ærligt" orgel er uovertruffen – og med lidt god vilje kan man nu godt spille både Bach og Buxtehude.

Anvendt litteratur:

Anne-Mette Graugaard: *Nyt liv i gamle huse*

Skov- og naturstyrelsen: www.sns.dk/udgivelser

Organist og Kantorembederne, 3. udgave 1927

Organistbogen, 8. udgave 1997

FROBENIUSFONDEN

vil i april måned 2007 på ny uddele en række legater.

Fonden er ejer af Th. Frobenius & Sønner Orgelbyggeri A/S

Legaterne skal ifølge fondens fundats uddeles til støtte til opførelse af nyere dansk orgel- og kirkemusik, kirkemusikalsk forskning, til personer, institutioner, foreninger eller andre med tilknytning til kirkemusik.

Ansøgning skal være modtaget senest den 12. januar 2007.

København, den 24. oktober 2006

Vagn Blindkilde

advokat

Rosenborggade 3

1130 København K